

Nicolae Ștefu și lumea șirienilor

Marcel Priescu *

Nicolae Ștefu and the World of Local People of Șiria

Învățătorul *Nicolae Ștefu* este o personalitate complexă, care prin dimensiunea uriașă a activității sale, ca dascăl de excepție, înveșmântat în învățăturile pedagogice și teologice, împletite cu tradițiile cântărilor bisericești, compozitor, redactor de manuale școlare, scriitor și publicist, și-a asigurat un loc de cinste în „panteonul” făuritorilor de istorie arădeană.

Ca tânăr absolvent al Preparandiei din Arad, promoția 1875–1876, pleacă din școală cu o temeinică pregătire profesională și pasiune pentru muzică. În vara anului 1876, este ales și confirmat de Consistoriul Eparhial Arad ca învățător interimar la Școala Primară Confesională greco-ortodoxă din Șiria. Vine în această „frumoasă grădină de întâlnire a muntelui cu șesul”, în satul cu „Vilagoș”, în localul de școală aflat lângă Biserica Ortodoxă, unde cu 20 de ani în urmă, învățătorul și cântărețul Dimitrie Voștinar l-a introdus pe elevul său Ioan Slavici în tainele cititului, scrisului și socotitului și l-a deprins să cânte în renumitul cor pe patru voci al școlarilor, care a dat răspunsurile liturgice la vizitele la Șiria și Lipova ale episcopului Procopie Ivașcovici.

Nicolae Ștefu vine la Șiria cu gândul de a înjgheba „un cor al plugarilor”. Ideea s-a născut în urma audierii concertului dat de primul cor de plugari, înființat la Chizătău de Popa Trif Sepețan, cor care a concertat la Arad în anul școlar 1875–1876. Impresiile puternice lăsate, l-au făcut pe Nicolae Ștefu să întreprindă o vizită împreună cu clericul Lucian Sepețan de la Preparandie la Chizătău, unde au asistat la spectacole corale, susținute de cele câteva sute de țărani coriști. În urma celor văzute „cel mai mare dor ce mă muncea era, ca unde voi fi dascăl să fac și eu cor de plugari” (*Corurile noastre de plugari*, în „Tribuna Poporului”, nr. 3–5, ianuarie 1897).

În aproape trei luni, el reușește să întemeieze un prim cor al plugarilor din Șiria, care la început numără 20 de persoane și ajunge în scurt timp la 30 de coriști.

* Teacher of Romanian language and literature, Șiria

În această formație corală mixtă au fost recrutați și foști colegi ai lui Ioan Slavici, care au cântat în corul școlărilor și care au rămas acasă ca și plugari. Printre ei s-au aflat și tineri, printre care și nepotul lui Ioan Slavici, Ioan Russu-Șirianu.

Calitățile vocale ale cântăreților, preocupările lui Nicolae Ștefu pentru cizelarea interpretării au făcut ca în scurt timp, toți membrii corului să devină cunoscători ai notelor muzicale și să poată realiza, pe baza partiturilor, interpretarea cântecelor din repertoriul muzical.

La data de 29 august 1877, sinodul comunal Șiria îl alege „cu aclamațiune” ca învățător definitiv, fiind confirmat la data de 15 septembrie 1877 de Consistoriul Eparhial Arad.

Nicolae Ștefu își găsisse deja o serie de împliniri în comunitatea șirienilor, în care iubirea și credința în Dumnezeu erau considerate valori fundamentale. Din această lume și-a extras întreaga sa sevă scriitoricească marele șirian Ioan Slavici, care nu s-a putut dezrădăcina de ea niciodată.

Aprecierea de care se bucura atât din partea protopopiatului cât și a sătenilor, l-au ambiționat și mai mult în planurile sale. A reușit în scurt timp să-și îmbogățească repertoriul cu cântece bisericești și naționale, inițiind diverse acțiuni culturale. „La spectacole participau un număr însemnat de țărani din localitățile apropiate și mai îndepărtate: Galșa, Mâsca, Măderat, Pâncota, Ineu, Mocrea, Covăsânț, Miniș, Arad, s.a.” (Homescu, R.; Popovici, D.; Homescu, G., *Corul din Șiria – 100 ani*, Editura Comitetului de Cultură a județului Arad, 12.12.1976).

Fondurile obținute în urma spectacolelor și a concertelor susținute de corul mixt al plugarilor din Șiria, au fost folosite „în favoarea școlii de fetițe sau pentru ajutorarea elevilor săraci și diligenți” (Lăzărescu, Dan, *Mișcarea corală la românii arădeni (1880–1898)*, în „Aradul cultural”, nr. 1, 1994, p. 18).

La un an după înființarea primului cor mixt, prin anul 1877, Ciprian Porumbescu i-a trimis *Marșul corului plugarilor*. Despre prietenia și colaborarea dintre ei, din datele culese de fiul lui Nicolae Ștefu, Aurel Ștefu, rezultă că cei doi se cunoșteau înainte de venirea la Șiria, iar Ciprian Porumbescu îl vizita la Șiria, consultându-se prin interpretare la două viori asupra anumitor compoziții. După terminarea corecturilor, lui Nicolae Ștefu îi revenea misiunea tipăririi cântecelor. „Scrisorile primite de Nicolae Ștefu de la Ciprian Porumbescu, notele, compunerile originale ale lui Porumbescu scrise anume pentru corurile lui Ștefu ce le organiza, sunt un patrimoniu sacru pentru Ștefu” („Românul”, nr. 255, 18 noiembrie – 2 decembrie, 1914, p. 3).

⊙ CULTURAL STUDIES. NICOLAE ȘTEFU CENTENARY

În timp ce își trimitea compozițiile sale, Nicolae Ștefu le făcea cunoscute în partea de vest a țării, făcea ca ele să fie cântate de poporul pe care îl iubea atât de mult.

În același articol, nepotul lui Ioan Slavici afirma: „mi s-a întâmplat să aud, cum țăranii, lucrând în deal, cântau *Trei Culori*”. O importantă semnificație în justificarea prieteniei celor doi, înainte de anul 1876, îl are în acest articol și textul: „Dar și Porumbescu îl iubea pe Ștefu. Acum 13 sau 14 ani pe când Ștefu organiza corul din Șiria, Porumbescu i-a compus un marș intitulat *Plugarilor din Șiria*. Până ce a murit, Porumbescu scria amicalului său Ștefu. Și dacă Porumbescu a avut o cultură muzicală superioară aceleia pe care a putut-o primi Ștefu la Arad, nu este mai puțin adevărat că n-a avut și nu are Porumbescu și întreaga muzică națională un interpret mai devotat, mai zelos decât pe Ștefu”.

Existau la Șiria tradiții împământenite, legate de sfintele sărbători, precum mersul cu colindul, cu steaua, cu plugușorul. Despre ele Nicolae Ștefu a aflat de la „administratorul protopopial și inspectorul cercual al Școlii din Șiria”. Acesta era preotul Atanasie Mera, care s-a stabilit la Șiria, după ce a călcat cu evlavie prin lăcașurile sfinte, înălțate de voievozii Moldovei. În casa preotului Mera, care era deschisă permanent pentru credincioși, s-a născut prietenia dintre fiul acestuia, Iuliu Traian Mera și dascălul Nicolae Ștefu.

Iuliu Traian Mera și-a făcut o parte din studii la Brașov, unde a ajuns în perioada în care cultul pentru Junimea era în floare. Mentorul acestei societăți culturale, întemeiate la Iași în anul 1863, era Titu Maiorescu, care a făcut studii la Brașov și a continuat să țină legătura cu cei care frecventau cercul junimiștilor din acest oraș. Iuliu Traian Mera se numără printre tinerii care îl iau ca model, considerându-l ca un etalon pe care trebuie să îl urmeze în cultură, politică, literatură și artă.

Întorcându-se acasă, Iuliu Traian Mera împreună cu Nicolae Ștefu înființează „Junimea Română din Șiria” (Lăzărescu, *Mișcarea corală la românii arădeni (1880–1898)*, în „Aradul cultural”, nr. 1, 1994, p. 18). Aceasta organizează în data de 7–19 august 1877 un spectacol cu comedia muzicală într-un act *Mireasă pentru mireasă*, în care interpreții sunt aleși de Nicolae Ștefu, dintre cei mai buni coriști ai săi. În sală a fost prezent și Iosif Vulcan, care se afla în relații de prietenie atât cu Nicolae Ștefu cât și cu Iuliu Traian Mera. Tot „Junimea Română din Șiria” a organizat în data de 13–25 august 1878, după declararea independenței de stat, un concert și bal la Șiria iar fondurile obținute au trecut în „favoarea fondului școlar”. Manifestarea a avut un mare răsunet în presa vremii. În cadrul programului, pe lângă corul dirijat de Nicolae Ștefu, au fost recitate și poezii cu caracter național, de către

Iuliu Traian Mera. În program a fost trecut printre coruri și *Cântecul Gintei Latine*, pe versurile lui Vasile Alecsandri și muzica lui Filippo Marchetti. Pentru a ajunge în posesia partiturii, Nicolae Ștefu împreună cu Iuliu Traian Mera, i-au trimis lui George Dima (pe care Mera îl cunoștea de la Brașov), o scrisoare la Brașov, în care i-au solicitat partitura care cuprinde *Cântecul Gintei Latine*. Nu se știe dacă George Dima a răspuns cererii celor doi, dar cert este faptul că în programul concertului a fost inclus *Cântecul Gintei Latine* (R. Homescu, *Iuliu Traian Mera, 1861–1909*, în „Ziridava”, nr. IX). Reacțiile privitoare la această manifestare au fost diverse. Astfel, s-a scris într-un articol: „... în ceea ce privește corul vocal, s-a descurcat bine în general, unele piese fiind prea lungi, concertul a durat prea mult, până după ora zece și tineretul era dornic să joace” (*Concertul și balul din Sâria* (R. Vilagoș), în „Familia”, 24 august – 5 septembrie 1878, Oradea).

Un alt moment de semnificație istorică pentru Șiria l-a constituit întâlnirea lui Nicolae Ștefu cu personalități de seamă din arborele genealogic al familiei Slavici.

La data de 21 februarie 1880, la vârsta de 37 de ani, a trecut în veșnicie sora lui Ioan Slavici, Maria, mama lui Ioan Russu-Șirianu. Matricele preciza ca și cauza morții „nașterea”. La acest eveniment trist a venit acasă la Șiria, Ioan Slavici, care se afla la București, unde din noiembrie 1879, împreună cu Eminescu și Caragiale, a luat în stăpânire „Timpul”. A sosit și unchiul scriitorului, Sigismund Borlea, vărul primar al mamei sale, care a fost 13 ani reprezentantul Ținutului Hălmeagului în Parlamentul de la Budapesta, care acum era notar la Baia de Criș. Ioan Russu-Șirianu, fiul decedatei, era acasă la Șiria. El împlinise până la această dată dorința bunicii sale de a nu se depărta de cei cu care a copilărit, „că n-are să vă primească pământul, dacă nu veți purta grijă de mormintele părinților” (I. Slavici, „Niță al nostru”, în *Memorialistică necenzurată*, Bistrița, Editura Karuna, 2014, p. 291–295).

Sigismund Borlea întors la biroul său notarial de la Baia de Criș, a notat în jurnalul său: „am fost acasă la Șiria și am condus-o pe Maria pe ultimul drum în lacrimi, împreună cu corul condus de tânărul Nicolae Ștefu și mi-am amintit de drumul făcut la Țebea, când l-am pierdut pe Avram Iancu. Corul de la Șiria semăna cu acel cor”. Credem că această întâlnire va avea efecte pozitive atât asupra aprecierii muncii lui Nicolae Ștefu la Șiria, cât și pentru întărirea legăturii dintre Ioan Slavici, Ioan Russu-Șirianu și Nicolae Ștefu.

Ioan Slavici se simte îndatorat față de nepotul său și îl dă în pregătire în casa părintească la un învățător maghiar, la vârsta de 16 ani. Apoi, îl trimite la Arad, ca să îl facă învățător. A stat timp de trei ani „sub purtarea de grijă a părintelui Vasile Mangra, dar nu la Seminarul

⊙ CULTURAL STUDIES. NICOLAE ȘTEFU CENTENARY

român, unde acesta era profesor, ci la Școala pedagogică maghiară” (*Ibidem*).

În timpul școlii, a stat în gazdă la scriitoarea Constanța Hodoș, născută Taloș, al cărei tată a fost notar în Hălmagiu. În casa părintească i-a cunoscut în copilărie pe Sigismund Borlea și Avram Iancu, prieteni apropiați de familie. Ea îi aduce lui Ioan Russu-Șirianu prima variantă din *Marșul lui Iancu*, publicată în 12 decembrie 1848 de Gheorghe Barițiu în propria revistă, pe melodia lui Begnescu, variantă care ajunge la Șiria la prietenul său Nicolae Ștefu.

Între Ioan Russu-Șirianu și Constanța Hodoș se realizează o legătură sufletească deosebită și ea îl părăsește pe funcționarul Marcu cu care avea doi copii și pleacă în anul 1885, împreună cu Ioan Russu-Șirianu la București. Vor avea împreună doi copii, „Letiția, căsătorită Cernătescu și Mircea, decedat ca erou în anul 1916, la luptele de la Turtucaia” (Mager, *Ținutul Hălmagiului*, partea III *Scriitoarea Constanța Hodoș*, Arad, Tipografia Diecezana, 1937, p. 149–168). Ajutat de Ioan Slavici, el este încadrat ca pedagog la Școala Normală din București, apoi își începe colaborarea cu „Românul” din București, unde în numărul din 6 octombrie 1890, publică articolul despre prietenia dintre Nicolae Ștefu și Ciprian Porumbescu.

În anul 1891, Ioan Russu-Șirianu intră în redacția ziarului „Tribuna” de la Sibiu, iar în toamna anului 1893, în urma unui articol, este acuzat de atitudine dușmănoasă împotriva statului și este condamnat la 12 luni de închisoare.

Din articolul lui Ioan Slavici, *Monumentul lui Avram Iancu* (în *Unitatea culturală a românilor*, Bistrița, Editura Karuna, 2014, p. 77–79), aflăm că unul dintre prietenii din copilărie, *Lăzărescu* din *Șiria*, a adunat bani și i-a trimis în temniță. Ioan Russu-Șirianu i-a refuzat și a ținut ca acești bani să constituie un fond de plecare pentru construirea crucii la mormântul lui Avram Iancu de la Țebea. Aflăm de la Constanța Hodoș că la această propunere s-a asociat și Nicolae Ștefu și prietenul lor, Dr. I. T. Mera, medic specialist balneolog, cu cabinet în Karlovy Vary.

Din recensământul anului 1880 a rezultat că la Șiria exista o populație de 5.561 de locuitori, dintre care 5.100 erau români, 3.300 de religie ortodoxă și 1.800 de religie greco-catolică. În acest an, se înființează pe lângă biserica greco-catolică și o școală confesională greco-catolică, unde funcționa învățătorul maghiar.

Teodor Voștinaru, în *Monografia comunei Șiria*, Arad, Fundația „I. Slavici”, 1956, p. 127, arată că în cele două școli confesionale elevii au primit pe lângă învățătură, o educație morală solidă, una artistică și au fost învățați cum să conducă o gospodărie. Învățătorii îi instruiu pe

elevi cum să cânte în cor, în strană, să altoiască via și pomii și să cultive sfecla de zahăr.

După cinci ani, la data de 10 august 1881, administratorul protopopesc Constantin Aiudan, trimite un act Consistoriului din Arad, prin care cere aprobarea înființării „Societății corului din Șiria”. Consistoriul acordă această aprobare menționând că societatea nou înființată sub denumirea „Corul plugarilor din Șiria să aibă ca patron Comitetul parohial din localitate, iar în caz de desființare, fondurile lui să rămână acestuia” (*A.N. – D.J. Arad, F.A.E.A., Gr. IV, dos. nr. 132, 1881*).

Anul 1882 are o semnificație deosebită pentru istoria Șiriei, reprezentând primul an al dezvoltării unei industrii proprii în Șiria. Este vorba de înființarea fabricii de coniac „R. Marty”, care folosea ca materie primă strugurii achiziționați de la populația din podgorie. Solicitățile de export au venit din toată Austro-Ungaria și Cehia. La un moment dat, nemaifiind suficient ambalaj de sticlă, la Praga a fost acceptat să fie cumpărat coniacul și în butoaie de 100 de litri. Pentru confecționarea acestor butoaie, evreul Kauffmann Pal înființează un vestit atelier de drogherie, în care angajează peste 50 de muncitori din Șiria. Acest atelier s-a dezvoltat atât de mult încât fiecare meșter avea pe lângă el câte 15–20 de ucenici. La festivitatea de inaugurare a fabricii au participat două coruri ale adulților. Cu siguranță este vorba atât despre corul mixt al plugarilor din Șiria, cât și despre al doilea cor, cel bărbătesc, realizat tot de Nicolae Ștefu, care în anul 1883, solicitându-i muzică corală lui G. Dima, îl înștiințează despre existența acestor două coruri.

După ce a reușit să mai înființeze la Șiria și un cor bărbătesc, la data de 1 septembrie 1883, Nicolae Ștefu s-a transferat ca învățător la Cuvin, de unde mai venea adesea să dirijeze corul șirian. Din anul 1884, acesta a fost preluat de învățătorul Alexiu Doboș, care l-a menținut ca formație artistică recunoscută în părțile Aradului timp de 11 ani. Din data de 14 septembrie 1890, Nicolae Ștefu s-a mutat la Arad, unde îl va reîntâlni pe Ioan Russu-Șirianu, care pune bazele publicației „Tribuna Poporului”, cât și pe Ioan Slavici. Aceștia îl vor sprijini spre a-și putea publica în presa locală articolele izvorâte din activitatea didactică și culturală, creațiile și compozițiile personale, încurajându-l și apreciindu-l și pentru munca de gazetar.

Ca învățător, Nicolae Ștefu a acordat la Șiria o deosebită importanță intuiției, principiului concentric și stărilor afective oferite de cântec. El considera că învățătorul, în perioada preabecedară, trebuie să consolideze noțiunile de familie, vecini, școală, obișnuindu-i totodată pe elevi să fie în contact cu obiectele din clasă și utilitatea lor. Lecțiile se desfășurau sub forma unui dialog apropiat cu elevii. Nicolae Ștefu știa

⊙ CULTURAL STUDIES. NICOLAE ȘTEFU CENTENARY

să valorifice conținutul educativ al lecțiilor, pentru a realiza un fundament solid în construcția caracterelor elevilor săi. S-a preocupat și pentru formarea deprinderilor practice ale elevilor, susținând ideea că școala trebuie să aibă în dotare o grădină de legume, în care să li se dezvolte elevilor prin activitățile desfășurate, dragostea pentru agricultură.

Credem că articolele sale oglindesc și experiența dobândită în cei șapte ani la Șiria, atât în domeniul didactic cât și în bogata sa activitate culturală.

Acestea sunt câteva considerente îndreptățite pentru a-l încadra pe Nicolae Ștefu în galeria oamenilor de seamă, care au trecut cu mult folos prin Șiria.

În simbol de prețuire, din inițiativa strănepotului său, Prof. Dr. Radu Homescu, s-a sărbătorit la Șiria, la data de 12 decembrie 1976, 100 de ani de la înființarea corului din Șiria și a fost dezvelit bustul lui Nicolae Ștefu, realizat de sculptorul Iosif Constantin.

Acum, Nicolae Ștefu străjuiește alături de Sigismund Borlea și Ioan Russu-Șirianu intrarea în castelul Bohus, în care creația literară a marelui Ioan Slavici se întâlnește cu muzica lui Emil Monția.

Numele acestor titani a biruit frontierele strivitoare ale timpului, înscriindu-se în patrimoniul spiritual al localității ca niște valori nepieritoare pe pământ șirian.

